

חיים זרים:

חיי היהודים המהגרים בפריז בין שתי מלחמות העולם ביצירתו של יוסל צוקר

מעטים ורעים היו ימי שני חייו של יוסל צוקר (1912–1942). בן למשפחה דלת אמצעים מהעיירה ראדזין, שליך וארשה, בגיל ארבע התייתם מאימו ובגיל תשע מאביו. כנער היגר לפריז ובמהלך מלחמת העולם השנייה נכלא במחנות מעבר צרפתיים, משם שולח לאושוויץ ונספה כשהוא בן שלושים. ב'מכתב ממחנה ריכוז', שכתב צוקר מספר חודשים לפני שנספה, העלה הסופר על הכתב את תמצית קורות חייו, ותיאר בקצרה ובחדות את ילדותו ואת הסיבות להגירתו.

בגיל תשע, כיתום משני הורי, טעמתי את הלחם החמוץ בהיותי סמוך על שולחנות זרים ואת החום הדוקר של מיטה שאולה. אולם גאה מדי הייתי מכרי לכופף ראשי לרצונו של האחר, וחוש העצמאות שלי מאוד מפותח – מציאות של ילד גיטו. מה לא עשיתי? מכרתי בייגל ברחובות וארשה, הייתי זגג, סבל, נער־שליחויות במערכת. הדבקתי גם כרזות מחתרטיות על קירות בלילות, למדתי אספרנטו וחלמתי להיות צייר, מעין ברויגל (Bruegel) יהודי... בגיל ארבע עשרה ידעתי כבר את כל המתרחש מאחורי הקלעים של החיים, כמו גבר בן לאום אחר בן עשרים וחמש [...]. יחד עם זאת קיומי המבולבל לא כילה בי את החוש הבריאי. משמעות הדבר להישאר בפולין האנטישמית היה להיות נידון, כיהודים רבים, לחיים של 'לופט־מענטש'; יום אחד כאשר מלאו לי חמש עשרה שנים, התעוררה בי הכמיהה לחוץ לארץ. לגבינו, הנערים היהודים, חוץ לארץ היתה מילה נרדפת לשוויון, לאחווה ולהשגיות...¹

בעקבות אחיו הבכור שחי בפריז, הגיע לשם צוקר בשנת 1926. ביום למד בבית ספר מקצועי, שאותו סיים בהצטיינות, ובערבים – צרפתית. עם תום לימודיו עבר בבית חרושת לאלקטרו־מכניקה. תוך זמן קצר קנה שליטה בשפה וידע בספרות צרפת. הוא החל לכתוב סיפורים ביידיש, וקרא אותם במפגשים התרבותיים של ה'קולטור ליגע' – אכסניית התרבות ששימשה את היהודים המהגרים, אשר היתה בחסות המפלגה הקומוניסטית (התא היהודי). ופרסם בעיתונות יומית ובכתבי עת ספרותיים.² בשנת 1939 יצא לאור ספרו אַ פֿרעמד לעבן: דערציילונגען פֿון ייִדישן לעבן אין פֿאַריז (חיים זרים: סיפורים מחיי היהודים בפריז).³ בליווי הקדמה

של נח פרילוצקי, הכולל תשעה סיפורים המתארים את חיי המהגרים היהודים במולדת החרשה.

כשנה וחצי לאחר פרוץ מלחמת העולם השנייה, במאי 1941, נכלא צוקר במחנה פיטיוויה (Pithiviers), דרומית לפריז. המאסר התבצע במסגרת מבצע 'הגלויה הירוקה' (Le Billet Vert) – שבו נעצרו כ־5000 יהודים זרים ברחבי פריז, לאור שזמנו להתייצב לבדיקת ניירות בתחנות משטרה בעיר. לצד צוקר נכלאו סופרים, עיתונאים ואמנים רבים, רובם פעילים או אוהדים של המפלגה הקומוניסטית. שקיימו, בסיוע מחתרת של המפלגה, פעילות אמנותית-תרבותית ערה. חלקו של צוקר היה במתן הרצאות ובהוצאה לאור של עיתון המחנה ביידיש – פיטיווייט – קאָנץ־לאַגער ציטונג (פיטיוויה – עיתון מחנה הריכוז). שנה לאחר מכן הועבר צוקר למחנה קומפיין (Compiègne) ומשם לדראנסי (Drancy), שבפריז, אשר שימש כפרוזדור לאושוויץ. ב־19 ביולי 1942, בשילוח מס. 7, נשלח צוקר למחנה המוות.⁴ כתביו מתקופת כליאתו הגיעו לידי רעייתו אסתר, ופורסמו בשריפֶטן, מלוויים בהקדמת הסופר בינעם העלער.

החיים הזרים לא היו זרים כלל לצוקר עצמו, שברומה לסופרי יידיש רבים שפעלו בפריז שבין שתי המלחמות, הוא היה בשר מבשרה של אוכלוסיית המהגרים. בחדות וברגישות של סופר־צייר, הוא שרטט את תמונת עולמו־עולמם של אנשים, שעקרו מרצון או מכורח מבתיהם במזרח ובמרכז אירופה, בלא שהצליחו לקשור עצמם לעולם החדש. אלה היו אנשים ללא תחושת קביעות, ללא אורח חיים מסודר, בלא דבר מה משלהם – זרים לעצמם גם בד' אמותיהם. במילים ספורות וברורות, עושים גיבוריו חשבון נפש החונק את הגרון ומרטיט את הלב מרוב ייאוש חוועה. חשבון נפש של קיום חסר תוחלת.

הסופר י. מאניטש מציין את הרושם החזק שעוררה בו יצירתו של צוקר, כבר משמיעה לראשונה בפריז – על פתיחותה, רצינותה, והרעד שעבר בו עם כל מילה ומילה. הוא מציין את השפה העשירה והמלוטשת, את הכשרון התיאורי האמנותי ואת התוכן האמיץ. כבר בצעדיו הראשונים הצליח צוקר, כמוהו כאמן מנוסה, לתאר את המחשבות, הרגשות האינטימיים ביותר, את הקונפליקטים הפנימיים של גיבוריו (מאניטש 1946).

'אין איינעם אַ הויז' (באחד הבתים)⁵

באחת הסמטאות המתפתלות בשכונת בלוויל ההררית, עומד לו, בלא מעט גאווה, בית מלון, בן ארבע קומות. צבעו, בגון קרם, למרות היותו ישן, מבדיל בינו לבין הבתים הבלויים שבסביבתו. מעבר לזה הוא מתהדר בלוח השיש השחור שבחזית, עליו חרוט שמו באותיות מצופות זהב: Hôtel Moderne.⁶

כך נפתח סיפורו של צוקר 'אין איינעם אַ הויז', המביא את סיפוריהם של דייריו – מהגרים יהודיים חוקיים ושאינם כאלו, החיים חיי עוני ודוחק, בחדרי המעופשים

של 'המלון המודרני' בבלוויל (Belleville).⁷ הטון האירוני והתיאור הסאטירי מתחדדים בפסקאות הבאות, כאשר צוקר מתאר את כלי המיטה התלויים כל היום לאורור, לצד חיתולים ספוגי שתן, את האפלולית השוררת בו במשך היום וברזי המים הדולפים בלי הרף – בדומה לדירות הבתים הסמוכים ברחוב. בחדרי המלון הצפופים והמעופשים מתגוררים יהודים, כשכל חדר-דירה מגולל סיפור טראגי אחר. רוב הדיירים – חייטים, פרוונים, רצענים – עובדים לפרנסתם הדלה כ'פאסונייה' – עובד עצמאי קבלן משנה,⁸ כשב'עונה הבווערת' נאלצים ההורים לרתום בעול גם את ילדיהם, אך למרות המאמץ המשותף, מונחת חרב האבטלה של 'העונה המתה' על צווארם. באחד המעמדים בסיפור, מתגונן 'הפטרון'/ה'פאסונייה' – בהאשמות המוטחות בו על היותו מעביד נצלן:

מה את חושבת לך, מדמואזל, שאני הוא הפטרון הגדול, התעשיין, ש'מנצל' אותך? ...אני בעצמי 'פאסונייה', גם אני עובד אצל אחר. וכמה לדעתך אני, אשתי ובתי הקטנה, כולנו יחד, משתכרים?⁹

מגוון דיירי המלון – 'ירוקים' מפולין ופליטים מגרמניה¹⁰ – מאפשר לצוקר לשרטט את דיוקנה של שכבה מסוימת בחברת המהגרים, כמו גם את זה של ארגוני הסעד האמורים לעזור להם בשעתם הקשה. העולם המתואר על ידו, מתאפיין בצמדי ניגודים. אלה מופיעים בתבניות מקומיות, לעיתים בעלות אפקט קומי – בעל נמוך – אישה גבוהה – או אירוני – מיליטנטיות לצדק סוציאלי הנלחמת ב'מנצלים', בעצמם קשי יום; ברמת היחסים בין בני זוג או שותפים לחדר – פעלתנות-פסיכיות (לעיתים זו גם זו כפויות מאונס), כשמעל לכל מרחפת תבנית על – חיים-מוות; פריחה-כמישה.

בלומה – הפרח הקמל

בניגוד לתיאור האירוני והסאטירי של המלון ה'מודרני', שמשקף את הפער בין נקודת התצפית של בעל המלון, פייר (פיער), לבין המציאות, מתאר צוקר, מיד לאחר מכן, ברגישות, בפיוט ובחמלה רבה את חדרן של בלומה (בלומע) ואסתר:

בחדר מספר 16 התפשטה הדומייה לעבר ארבע הפינות. דרך החלון החלו לטפטף טיפות הלילה הראשונות. שתי הנערות ישבו מורכנות לעבר החלון, כאילו רצו להסתיר את הדרך שדרכו אט אט דלף לו היום.¹¹

בלומה ואסתר הינן שתי נשים צעירות, הגרות יחד בחדר מספר 16. שתי הנשים הצעירות, ילדות פולין, שהגיעו לפריז מבלגיה, חסרות ניירות. למרחב הצר הזה מצטרף לעיתים מזומנות בינעם (בנימין), הדייר מחדר מספר 15, שכבר הכיר את טעמם של בתי הכלא בפולין, גרמניה, בלגיה, לוקסמבורג וצרפת.¹² אנשים צעירים אלה נסו מבתייהם במזרח אירופה בשל פעילותם הפוליטית וגרו בפריז במעמד לא חוקי, ללא מסמכים המאפשרים עבודה ליגאלית. בינעם ואסתר ממשיכים

באינטנסיביות בפעילותם הפוליטית, ובלומה החולנית, מבצעת את עבודת הסגולות כ'פאסונייה', במחתרת, במיטת חוליה.

כבר כמעט שנה שהיא בפריז, באורח בלתי חוקי לגמרי. במהלך התקופה כמעט שלא עבדה. המצב הרע, הלא נורמאלי, גרם לכך שהתפתחה אצלה מחלת קיבה כרונית. היא סבלה גם מכאבי ראש ומהתרופות עצבים.¹³

בלומע-בלומה, עצורה בחדרה, כפרח (בלום) קמל: כאשר היא בוחנת את עצמה בראי היא רואה עד כמה הזדקנה – לחייה נפולות, ופניה חיוורים. היא משפשפת אותם בידיה להזרים בהם מעט דם, אך במקום סומק מתפשט כתם לבן כסיד. לילות של חוסר שינה עוברים עליה בהם 'הדם פרץ על גדותיו והלילה הסתך בשערותיה',¹⁴ והיא סובלת מכאבים הממיתים בה כל רגש. הפסיכיות הכפויה של בלומה, שחשה שהחלה לממש את עצמה רק משהפכה ל'פרולטרית', כשהיגרה מביתה, גורמת לה לייסורי מצפון:

כלום לא הוכחתי אקטיוויזם בעבודה ציבורית? אולם המחלה תקועה בי כסיבה דוקרת ומרחיקה אותי מפעילות זו לימים ושבועות.¹⁵

ואם לא די בחשבון הנפש האישי שלה, הרי שמצבה מעורר מתח ותרעומת בינה לעמיתיה. בינעם מטיח בה שהיא אינה יחידה בעולם שסובלת, ולנוכח אי הכנת המלכוד שבו היא שרויה, היא מגרשת אותו מחדרה, אף שהשתוקקה למעט חום וחיבה. לאחר אותה מריבה נכנסת אסתר לחדרן המשותף, מלאת חיים, מספרת בהתלהבות לשותפתה כי היא הרה... ומיד בפסקה הבאה שוזר המספר את סופה המר של פרידה (פריירקעלע), הצלע הנשית של בני זוג בחדר מספר 41, המתפרנסים בדוחק מעבודת טריקוטז', המוצאת את מותה בדמי ימיה, לאחר הפלה שלא טופלה כראוי.¹⁶

עולם המהגרים הפרולטרים מובא ברצף של ניגודים, במקצב ההולך ומתעצם: בעוד בלומה הולכת ודועכת, השכנה הצעירה מתה משלא יכלה לממש היריון, באה אסתר, מלאת החיוניות, ועומדת להמשיך את מחזור החיים.

מתקני העולם

לצד הצעירים חסרי המשפחות מעלה המספר את סיפוריהן של משפחות, שבעיות הפרנסה, נוסף על הפער הבין-דורי, גורמים לקונפליקטים מתמשכים. חילופי הדברים המרים ומלאי הזעם בין חיה'לה וברנארד (בער) וולינר (וואלינער), זוג יהודים פולנים חשוך ילדים, המתפרנסים מתפירת מעילי גשם, גובעים מיחס הבח והלגלוג של הרעיה ה'קפיטליסטית', ה'זעיר בורגנית' לרעיונות ולתיאוריות הסוציאליסטיים שבהם דוגל בעלה הסינדיקליסט. מזה שנים אחדות שהיא מחכה ל'עונה' (סעזאן) טובה, המתמהמהת להגיע, שתעזור להם לעזוב את החרון הצר, את ה'חור' (לאָך), שבו הם חיים.¹⁷

רח'לה (רעבעלע) וינקל (יאנקעל) קורנווסר (קאָרנוואַסער), ובנם משה, בן

השמונה עשרה, מתפרנסים מתפירת ארנקי נשים.¹⁸ הבן, שנפתח לרעיונות המהפכניים, קורא תיגר על אביו ה'פטרון', דבר המעורר ריב בין השניים:

– לא אעבוד רגע נוסף מעבר לשמונה שעות! [...] צריך שיהיה ארגון מקצועי. אתה מבין אבא?

– ארגון, שמירגון, מה אני, בית חרושת? משהל, זכור! התחברת כבר עם אותם הצעירים הפרועים, זכור את דברי אבך! [...]

– אבא אני לא רוצה לשמוע פעם נוספת דיבורים כאלה, אתה שומע, אבא! ולא – אני לוקח את כלי העבודה שלי והולך לעבוד בחוץ [...]

– ומה רצית, אבא, שבניך יהיו יהודונים מהסוג שלך? שייאנחו וירקו אך יאמרו גם זו לטובה? [...]

– אבל מצד שני, אתה לא עובד אצל אדם זר... וכי מה, ה'עונה' היא כל השנה? [...]

– פעם נהגו לומר, נחת מהילדים, אולם היום, היום לא כלום! [...] היום אין אבא, אין אמא, אין עוד ילדים"....¹⁹

אפיזודה המתרחשת בדירת משפחת לנגמן (לֶאָנְגְמָן), מתארת גם היא את הפער שבין המציאות קשת היום לרעיונות ולאידאליים הסוציאליסטיים. האב, פרוץ העובד בבית. יוכבד (יֶאֱכֶעוועט), הרעיה, מכינה במטבחון הצר ארוחה והבת, סוזאן, בת השמונה, משננת פרקים מההיסטוריה הצרפתית. נער ונערה עוברים ומחלקים בין הדיירים כרוזים הקוראים:

מלחמה במשבר ובפאשיזם ההולך ומתגבר!
למען זכויות לכל העובדים־הפועלים המהגרים!
למען הנהגת יום עבודה בן שמונה שעות!

משרואה לנגמן את הכתוב הוא פונה לצעירים ולבני משפחתו: "אנשים אלו רוצים שלא נעבוד יותר משמונה שעות... חה, חה, חה... בשתי ידיים (אני תומך בכך!) בשתי ידיים!" [...]

הוא הסתובב בדירתו כשחיוך נסוך על פניו ואמר לשני הצעירים:

– איש צעיר, אתה שומע, מדמואזל, את שומעת? התוכנית שלכם שווה זהב, ממש יהלום... אלא מה? היא לא בשבילנו, היהודים...

רעייתו, הגבוהה ממנו בראש, הוסיפה:

מבינים אתם, לו היתה לנו עבודה לאורך כל השנה, אז ניתן היה לומר: מה שלא גמרתם היום – תגמרו מחר, אולם כאשר עובדים רק "קעלקע מוא" (quelque mois) [מספר חודשים] – מבינים אתם? [...] בית, צריך שיהיה! לבעל בית המלון יש לשלם בכל סוף שבוע, כאן הילדה לא בריאה – האמינו לי, הסתכלו, איזה דוחק, הכול צפוף במקום קטן אחד, האם זה בריא לריאות? (שריפֶטן, 86–87).

גברת הרמן (הערמאן), אשה כחושה, בעלת עיניים שחורות, עמוקות, פליטה מברלין, בעלה מת במחנה ריכוז בגרמניה. היא גרה עם ארבעת ילדיה הרכים במלון, כשהחסכוניות הולכים ואוזלים. מזה חודשיים שגברת הרמן, מחכה לתשובת 'ארגון רוטשילד לסיוע לפליטים היהודים הגרמנים' (רֶאָטְשִׁילְד קְאָמִיטֶעט צו העלפן די ייִדיש־דייטשע פליכטלינגע),²⁰ בעניין בקשתה להלוואה. היא מבקשת לרכוש מכונת תפירה (משומשת), כדי שתוכל לפרנס את משפחתה בתפירת מכנסי ילדים. נציגת הארגון, המבקשת לאמת את הפרטים שמסרה, נכנסת לחדרן של אסתר ובלומה, כשהאחרונה ממהרת להסתיר מתחת לשמיכה את הנעליים שעליהן היא עובדת, על מנת שלא להסגיר את פעילותה הלא חוקית.

בפתח הדלת עמדה אשה מבוגרת, עטופה במעיל מפרוות קרקול, חבושת כובע, שממנו מבצבצות שערות אפורות, דקות כחוטיות. 'סלחנה לי, עלמות ופְּרוּיִליין, אני מארגון רוטשילד לעזרת הפליטים האומללים. אולי (פִּילִייכט) אתן יכולות לתת לי קצת מידע בקשר לגברת הברלינאית, שגרה בקומה השלישית? כך דיברה באדיבות מוגזמת. היא נכנסה לחדר ובאצבעות ידיה העטויות בכפפות לבנות סגרה את הדלת בתנועה עדינה. היא הסתכלה סביבה. האוויר בחדר היה חמצמץ [...] האשה העדינה כבר הצטערה על שעברה את סף החדר.²¹

האוויר הדחוס גורם לגברת המעודנת להתעטש, והיא מוציאה מתיק הלְקָה השחור ממחטה מבושמת וממשיכה במשימתה. היא מנסה לברר האם באמת מת ארון הרמן במחנה ריכוז, האם הגברת הרמן מגדלת ארבעה ילדים, וכלום אינה מקבלת עזרה מקרובי משפחה באמריקה או מכל מקום אחר. אך יצאה וכבר הפך החדר שוב לסנדלרייה.

צוקר אינו חוסך שבטו מהאורחת החסודה מארגון הסעד. המראה המהודר שלה, בניגוד לרוחק של דיירות חדר מספר 16, הרייטשמריזם (פְּרוּיִליין), האדיבות המופגנת, והעידון המוגזם לנוכח הרתיעה מההוויה העלובה של החדר והדיירות יוצרים תמונה של התחסדות וצביעות – של עזרה וצדקה בערבון מאוד מוגבל. התמונה מתחדדת בהמשך, כאשר "הגברת רבת החסד מארגון-רוטשילד לעזרת הפליטים היהודים-הגרמנים"²² ממשיכה את החקירה במכולת הסמוכה, שם עסוק הבעלים במכירת דג מלוח העטוף בגליון עיתון היידיש הפופולרי ביותר בקרב המהגרים פֶּאָרִיזֶער הַטַּנט. למרות הרתיעה הטבעית שלה, היא ממשיכה במשימתה ורושמת את כל הפרטים שנמסרו לה, על אודות מבואותיה ומוצאותיה והרגלי הקנייה של גברת הרמן.

האירוניה והביקורת הבלתי מבוטלת ביחס לקהות ליבם של אנשי ארגוני הסעד ויעילות הסיוע שלהם מתחזקים לנוכח סכום הכסף שמוענק בסיכומו של דבר. משקיבלה גברת הרמן מכתב המזמין אותה להתייצב לפני הוועדה היא מספרת על

כך לרחל, שכנתה, המייעצת לה לצרף את ילדיה לפגישה בנימוק ש"לאנשים הללו בוועדה כיסים גדולים וידיים קצרות – עם ילדים זה קצת שונה, את מבינה למה אני מתכוונת?"...

משחזרה גב' הרמן דיווחה לשכנתה:

– את שומעת, ענתה גברת הרמן בקול קודר ועצוב, 40 פראנק 'הם' נתנו לי.

– אָ טפו שיהיה ל'הם', רוקקה רחל. וכמה עולה מכונת תפירה?

– אלף וחמש מאות פראנק. כבר התעניינתי בקהילה.

– ומה אמרתי לך, גברת הרמן? לקופסאות הצדקה הללו עדיף להגיע על מנת לבקש תכריכים למתים ולא לפרוסת לחם לחיים. לאנשים הללו מהוועדה יש כיסים גדולים אך ידיים קצרות... אָ טפו 'עליהם!' (שם,

87-88).²³

הפער הגדול בין התחקירים המעמיקים שעורכים אנשי ארגון הסעד לבין המטרה המוצהרת – "עזרה ליהודים-הגרמנים האומללים"; בין הגברת מהארגון לבין מושאי תחקירה; בין הציפיות והצרכים של אותם פליטים והעזרה המתקבלת – יוצרים תמונה גרוטסקית, אירונית ומרה מאוד. בסרקוזם כואב מציג צוקר מוסדות אלו באור מגוחך, שמתוכו עולה כאב, מחאה וביקורת קשה לנוכח קשיחות הלב ו/או העוורון שלהם.

אביב ומוות

חודש מרץ כבר דילג לחציו השני והוא כבר מאיץ באפריל הצעיר. באותו יום חיממה השמש את הגג ואת ארובות 'האָטעל מאָדערן'. מעט מעט נפתחו החלונות. הם נפתחו בזהירות, כאילו שפחדו שהאוויר הרענן יגרום לבתים להצטנן. הדיירים החלו פתאום לעקם את אפם:

– מרגישים איכשהו בבית...²⁴

אולם האביב הפריזאי אינו מאיר פנים לכלל דיירי המלון ולא הכול מתחילים להרגיש קצת 'בבית': לא כך חש המורה לעברית שלום בוימוול (בוימוואָל), המתפרנס משיעורים פרטיים שהוא נותן לבנו של אופה יהודי אמיד. כמפלט מהחררון הצר והלחוץ ומטרוניות רעייתו על מצוקות הפרנסה, הוא מבלה את רוב זמנו בחוץ, בבתי קפה של המהגרים. בבוקרו של אותו בוקר חמים קפץ בוימוול ברב ייאושו מחלון חדרו ושכניו מצאוהו מת על המדרכה.²⁵ וכך מסתיים הסיפור.

סצנת הסיום של הסיפור מתרחשת בחוץ, בניגוד לרוב העלילה המתרחשת בחודי המלון. במדרכה שליר 'האָטעל מאָדערן', מתגודדת קבוצת אנשים סביב גופתו של המורה לעברית. בלומה, שמצבה החמיר, ואינה יכולה עוד לעכל דבר, חייבת להתאשף:

השמש כבר עמדה באמצע השמים הכחולים של חודש אפריל. מאיזה שהוא חלון נשמע ציוץ ציפור בכלוב. ניצנים ראשונים נראו על העצים בשדרה שהחלו לבלב. בלומה היתה בדרכה לבית החולים.²⁶

יפיו של הטבע, העומד בסימן של פריחה והתחדשות, מתואר כניגוד משווע לחיים העומדים בסימן נוולות וקמילה של דיירי המלון. הסיפור מתחיל ומסתיים בבלומה. נראה כי זו הגיבורה שאליה חש צוקר את האמפתיה הרבה ביותר. תיאוריה מכמירי לב, אך הם גם הפיוטיים והרגישים ביותר. אף שמצבה בכי רע, ובמהלך הסיפור הולך ומחמיר, הרי בכל זאת נפתח לה צוהר זעיר של תקווה, של לבלוב הניצץ... ואולי לא! האם הטבע המתחדש ופורח אינו עומד בסימן הניגודים המאפיין את צוקר? כניגוד להתאבדותו של המורה, כהיפוכה של התקווה להחלמתה של בלומה.

אף שגיבורים רבים מאכלסים את הסיפור, הרי שנראה כי בלומה היא הציור המרכזי, נקודת ארכימדס, שהכול מושווה אליה. לא רק שהסיפור נפתח ונגעל עימה – בתחילתו היא שוכבת חולה ועובדת במיטה ובסופו היא יוצאת לרחוב – אלא שהאירועים המתרחשים בחדרי המלון השונים, מובאים לעתים רבות לאחר 'ביקור' בחדרה; כך למשל סיפור ההפלה והמוות של פרידה, ולהבדיל ביקור הגברת מארגון הסעד של רוטשילד. במקרה הראשון ישנה העצמה של חיים העקרים, החולניים ובשני, הגגדה אירונית של מצבה.

סיכום

עינו החדה של צוקר אינה פוסחת על דבר; בצורה חסכונית ומדויקת מצטיירות מערכות היחסים המורכבות והכואבות של הצעירים המיליטנטים. בני זוג, הזרים ובנים, פליטים ועובדי ארגוני הסעד – כשהכול מתואר בראייה נוקבת 'זולאית'. המלון הוא מיקרוקוסמוס – והדמויות, המתוארות בסממנים ייחודיים להם, הינן גם אב־טיפוס למקרוקוסמוס של המהגרים היהודים.

הסיפור הוא מעין אקספוזיציה ליצירות האחרות של צוקר שבקובץ, שבהן מגוון דמויות החיות בעולם קלסטורופובי, שכמעט ואין בו נחמה; עולם שהבריחה ממנו נראית בלתי אפשרית; הגיבורים הרוצים להשתחרר מהמרחב־החלל הביתי המעיק – יוצאים לרחובות העיר לשיטוט חסר מטרה ותכלית... הגיבורים חיים חיים תלושים, חסרי עוגן.

הייאוש, המחנק, ותחושת חוסר המוצא, מלווים את גיבוריו של צוקר בלא הברל מין, גיל, השכלה ומצב כלכלי – הם נחלתם של מוריס־ברנרד (לשעבר משה־בער), המהגר היהודי ש'עשה את זה' והפך מרוכל 'אֶלטע זאָכן' לסוחר בדים מכובד ובעל בעמיו ('אָ פֶרעמד לעבן' – חיים זרים) (שריֶפֶטן: 15–51); של הסופר בורגין, שנאלם, משהחליט לנטוש את שפת אימו ולעבור לכתוב בצרפתית ('אָרום מאַנפֶאַרנאַס' – בסביבות מונפארנס) (שם: 149–152); של ד"ר קורט וואַלדע, רופא־חוקר, פליט מגרמניה, שהיה נשוי לארית, נטש מאחוריו את ביתו וילדתו

ומועסק אצל קרוב משפחה בתפירת מכנסיים ('אָ פליט' – פליט) (שם: 175–180); של מרימל בת השנים עשרה, שהמצב הכלכלי כופה עליה לעזוב את בית הספר למגינת ליבה ולהסתגר בחדר הצר, לצד הוריה, ולעזור בעבודת התפירה ('מרימל') (שם: 96–111).²⁷ הילדה מיואשת מהגורל שנכפה עליה, וכמו הגיבורים האחרים, עוזבת את החרוץ-הבית וצועדת בלא מטרה: "היא החלה שוב ללכת, כל רצונה היה רק להתרחק, להתרחק..."²⁸

בסיפורים קצרים, תמציתיים וליריים, מביא צוקר תמונת חיים של בין השמשות. כרשם-אמן, הוא משרטט בכמה קווים, תמונת עולם שלמה – אכן שבורה. ממנה ובה משתקף עולם ההגירה היהודי בפריז בין שתי המלחמות.

הערות

1 'ניין יאָר, ווי אַ קלעכדיקער יתום, האָב איך פֿאַרוזכט דאָס זויערע ברויט ביי פֿרעמדע טישן און די שטעכיקע וואַרעמקייט פֿון אויסגעבאָרגטע בעטן. אָבער צו שטאַלץ בין איך געווען אונטער יענעם ווילן זיך צו בייגן, און דער אינסטינקט פֿאַר זעלבשטענדיקייט – צו מעכטיק אין מיר – וואָרן אַ געטאָקינד. וואָס האָב איך אַלץ נישט געטאָן? פֿאַרקויפֿט בייגל אין די וואַרשעווער גאָסן, אַ גלעזער געוואָרן, אַ האַליע־טרעגער, אַ רעדאַקציע־שיקיינגל. כִּי־האָב איך געקלעפט פֿלאַקאַטן אויף בּאַנאַטיקע ווענט, שטודירט עספּעראַנטאַ, און געטרוימט פֿון ווערן קונסטמאַלער, אַ מיין ייִדישער ברעגעל... צו פֿערצן יאָר האָב איך געוויסט אַלע הינטערקוליסן פֿון לעבן, ווי אַ מאַן פֿון 25 ביי אַנדערע פֿעלקער |...| פֿון דעסטוועגן האָט מיין צעפֿאַרענע עקזיסטענץ נישט פֿאַרטיליקט אין מיר דעם חוש פֿאַר געוונטקייט. אויב בלייבן איך אַנטיסעמיטישן פּוילן, האָב איך געוויסט, ווער איך פֿאַרמשפט פֿאַרצוועצן דאָס לעבן פֿון אַ סך ייִדן – פֿון אַ לופֿטמענטש; און איין מאָל, אין אַ באַגין פֿון מיין פֿופֿצנטן יאָר, האָט מיך אויפֿגעוועקט דער געדאַנק וועגן אויסלאַנד. ביי אונדז, ייִדישע יוגנט, איז אויסלאַנד געווען אַ סינאָנים צו גליַכקייט, ברידערלעכקייט, דערגרייכונג. – – –"

יאָסל צוקער. 'דער בריוו פֿון קאַנצעטנטראַציע־לאַגער' (אפריל 1942). בתוך: צוקער 1963, 285. מכתב־סיפור זה שנכתב בהיותו כּלוא במחנה פּיטיוויה (Pithiviers), מופיע במלואו גם ב: יאָסל צוקער, 'דער בריוו פֿון קאַנצעטנטראַציע־לאַגער', יזפור בוך: צום אַנדענק פֿון 14 אומגעקומענע פֿאַריזער ייִדישע שריַבער, י. ספּעראַ, ג. קעניג, מ. שולשטיין, ב. שלעווין (רעד) 1946. אויפֿסניי, פּריז, עמ' 180–182 להלן; יזפור בוך. התרגומים נעשו על ידִי, אלא אם כן צויין אחרת, פ"ר.

2 ליטעראַרישע בלעטער, וואַרשה (1: 1936); פֿאַריזער זשורנאַל, פּריז (5: 1936); פֿאַריזער שריַפֿטן, פּריז (1: 1935), אונדזער שטימע, פּריז (4: 1939). לעקסיקאָן פֿון דער נפֿער ייִדישער ליטעראַטור 1968. אַלוועלטלעכער ייִדישער קולטור־קונגרט, ניו יורק, כרך ו, עמ' 551–255; י. ספּעראַ 1946, 167.

3 יאָסל צוקער 1939. אַ פֿרעמד לעבן; דערצוילונגען פֿון ייִדישן לעבן אין פֿאַריז. הקדמה: נח פּרילוצקי. ייִדישער פּ.ע.ן. קלוב, וואַרשע. תּשעת הסיפורים בצירוף אחרים, קובצו בתוך יאָסל צוקער 1963, שריַפֿטן. מראי המקום במאמר זה, אלא אם יצוין אחרת, יתייחסו למהדורת 1963.

- 4 דוד דיאמאנט. 'ווי אזוי עס זענען אָפּגעפּונען געוואָרן די מאַנוסקריפטן פֿון די אומגעקומענע (ביבליאָגראַפֿישע נאָטיצן)'. יזכור בוך, עמ' 242-324.
- Serge Klarsfeld 1983: *Memorial to the Jews Deported from France 1942-1944: Documentation of the Deportation of the Victims of the Final Solution in France*. Beate Klarsfeld Foundation. New York, p. 66.
- 5 'אין איינעם אַ הויז', שריפטן, 52-90.
- 6 במקור: 'אין איינער פֿון די געסעלעך, וואָס פּלאַנטערן זיך אויפֿן באַרגיקן בעלוויל, שטייט דער האַטעל, אַ פֿיר שטאַקיקער מיט נישט ווייניק גאווד. זיין קרעם-קאָליר, הגם שוין אַ גאַנץ אַלטער, טיילט אים נאָך אויס פֿון די אַרומיקע אָפּגעריסענע הייזער. באַזונדערס גרייסט ער זיך מיט שוואַרצן מאַמאַר-טאַוול, וואָס אין אים איז אויסגעקריצט זיין נאָמען. איבערגעצויגן מיט אַ גאַלד-פֿאַל: "Hôtel Moderne" (שם, עמ' 52). מעניין לציין כי שם המלון מופיע בצרפתית רק בעמוד הראשון, כשהתיאור מובא מנקודת תצפית של הבעלים הצרפתי. לאחר מכן, במהלך כל הסיפור, כשמדובר בניבורים היהודים-המהגרים, הוא מופיע ביידיש (שם, עמ' 69, 90).
- 7 בין שתי מלחמות העולם היתה שכונת בלוויל, ברובעים 11, 19 ו-20 שבפריז למקום הריכוז הגבוה ביותר של יהודים מהגרים, ובהתאם גם שימשה אבן שואבת למהגרים החדשים. היהודים באזור זה היו בעיקר פועלים ובעלי מלאכה, בעלי מודעות פוליטית גבוהה, והמקום שימש כמרכז פוליטי של השמאל. על אוכלוסיית היהודים המהגרים בפריז בין שתי מלחמות העולם ראה: Weinberg 1974; Hyman 1979; Appelbaum 2002.
- 8 פּאַסוּנייה - façonnier - מילה בצרפתית שהוטמעה ביידיש של המהגרים והחליפה את מקבילתה היידיש דאָס אייגענע - וציינה את עובדי הטקסטיל שעבדו בבתיהם קבלני משנה של בעלי מתפרות, שהיו על פי רוב יהודים שהיגרו קודם לכן. היתה זו אחת מצורות התעסוקה הרווחות ביותר בתקופה, משום שכך ניתן היה ביתר קלות יחסית לעבוד בלא רשיון עבודה. הפאסונויה נפלו בין הכיסאות, כפי שנראה בסיפור, שכן על פי ההגדרות לא נמנו עם הפרולטריון, אלא נחשבו כמעסיקים, אם כי בעיקר של עצמם ושל בני משפחותיהם. יחד עם זאת מבחינה כלכלית היה מצבם לא אחת גרוע משל הפועלים, שכן לא היה מי שידאג לזכויותיהם, והם היו תלויים למחייטם בבעלי המתפרות, שתנודות השוק, העונות ה'בוערות' וה'מתות', הכתיבו את צורכי העבודה (Hyman 1979, 89-99). על מילים צרפתיות ש'אחררו' ביידיש ראה: לעווינסקי 1942, עמ' 193-204; בונים 2004.
- 9 במקור: 'וואָס מיינען זיי, מאַדמאַזעל, וואָס בין איך דאָ דער גרויסער פּאַטראָן, דער פֿאַרבריקאַנט, וואָס 'עקספּלאַאָטירט' אַמך? ... כ'בין אַליין אַ פֿאַסאַניע', כ'נעם אַליין 'אַרויס' ב' יענעמען. און וויפֿל, מיינען זיי, פֿאַרדין איך, מיט מיין ווייב, מיטן מיידל צוזאַמך?' ('אין איינעם אַ הויז', עמ' 55).
- 10 עיקר המהגרים מגרמניה ומאוסטריה הגיעו לפריז לאחר עליית הנאצים לשלטון - חלקם במטרה לחיות שם עד יעבור זעם, ואחרים, במטרה להגר משם לארצות שמעבר לים, ראה: Caron 1999.
- 11 במקור: 'אין צימער נומ. 16 איז די שטילקייט געלעגן אויסגעשפּרייט איבער אַלע פֿיר ווינקעלעך. דורכן פֿענצטער האָבן אָנגעהויבן אַרײַנצוקאַפּען די ערשטע טראַפּנס נאַכט. ביידע מיידלעך זענען געזעסן האַרט צוגעבויגן צו די שרובן, ווי זיי וואַלטן וועלן פֿאַרשטעלן דער וועג, דורך וועלכן דער טאָג איז ביסלעכוועז אויסגערוגען' (שם, 53).
- 12 שם, 53-56, 61, 63, 64, 67, 82-84, 77-80, 88-90.
- 13 במקור: 'זיי איז שוין געווען אין פּאַריז באַלד אַ יאָר, אין גאַנצן אומלעגאַל. אין פֿאַרלויף, פֿון דער גאַנצער צײַט האָט זי כמעט נישט געאַרבעט. די נישט-נאַרמאַלע און שלעכטע

- 14 דערנערונג האָבן אַנטוויקלט ביי איר אַ כראַנישע מאַגן־קראַנקייט. זי האָט כסדר געליטן אויפֿן קאָפּ און באַקומען אַ שטאַרקע גערוי־פֿאַשוואַכונג" (שם, 63).
- 14 במקור: "דאָס בלוט האָט זיך געריסן איבער די ברעגן. די נאכט האָט זיך געפלאַגטערט אין אירע האַר" (שם, 67).
- 15 במקור: "האָב איך דען נישט געפרוווט אַקטיוויזירן זיך אין געזעלשאַפֿטלעכער אַרבעט? אָבער די קראַנקייט מײַנע שטעקט אין מיר ווי אַ שפּילקע און דערווייטערט מיך פֿון געזעלשאַפֿטלעכן לעבן, אויף טעג, אויף וואַכן..." (שם, שם).
- 16 שם, 81-82, 84.
- 17 שם, 85-84, 95-85.
- 18 שם, 70-71. מעניין לציין כי בהיותו כּלואּ בפיטיוויה כתב צוקר סקיצה לסיפור "יידן אויפֿן בעלוויל" (יהודים בכלוויל), שהגיבור הוא ינקל קורנווסר (שריפֿטן, 91-95).
- 19 במקור: "מער ווי אַכט שעה וועל איך אַ מינוט נישט אַרבעטן! [...] מ'דאַרף אַרגאַניזירן דעם פֿאַך, פֿאַרשטייט טאַטע?"
- אַרגאַניזירן - שמאַרגאַניזירן, וואָס איז ביי מיר, אַ פֿאַבריק? משהל, געדענק! האָסט זיך שוין גענומען חֲבֵרן מיט די ווילדע יונגען, געדענק דעם טאַטנס רייד! [...]!
- טאַטע, כּוּזאַל נישט מער הערן אַזעלכע רייד, הערסט טאַטע! אַז נישט, נעם איך שוין מײַנע בליים און גיי איך זיך אַרבעטן אין דרויסן! [...]
- וואָס האָסטו געוואָלט, טאַטע, אַז מײַנע קינדער זאָלן זײַן אַזעלכע יעדלעך ווי דו ביסט? זאָלן קרעכצן, שפּייען או זאָגן גס־וּר־לטוּבה? [...]
- אָבער פֿון דעסטוועגן, אַרבעטסט דאָך נישט ביי קיין פֿרעמדן... וואָסי, ס'איז דען אַ גאַנץ יאָר 'סעוואַן'?
- אַ מאָל פֿלעגט מען זאָגן, נחת פֿון קינדער, אָבער מײַנט, מײַנט איז גאַרנישט! [...]!
- מײַנט איז נישט? קיין טאַטע, קיין מאַמע - נישטאָ קיין קינדער... " (אין איינעם אַ הויז, עמ' 71, 81).
- 20 הכּוונה לאַרגן: Comité National Français de Secours aux Réfugiés Allemands, Victimes de l'Antisémitisme (׳ועדה צרפּתית לאומית לעזרה לפּליטים גרמנים, קרבנות האנטישמיות׳), שנשיאה בפּועל הייה הברון רוֹבֶּר דה רוטשילד (Robert de Rothschild) בתּוקף תּפקידו כראש ארגון הגג של היהודים הצרפּתים 'הקונסיסטואר' (Consistoire). מכאן גם השם העממי של הוועדה ׳ועדת רוטשילד׳. הארגון קם ונוהל על־ידי יהודים ׳ישראלטים׳, כלומר יהודים־צרפּתים שחיו בצרפּת דורי דורות. רובם של הישראלטים׳ היו בני המעמד הבורגני הבינוני־גבוה, הם היו מעורים בחברה, בתרבות ובשפה הצרפּתית, על פי רוב לא ידעו יידיש ולא אהרו את יהודי מזרח אירופה. המהגרים התבקשו שלא להפגין את יהדותם בריש גלי - לא לדבר יידיש בציבור, וכן גם לא צרפּתית, שכן זו שבפיהם היתה עילגת ובעלת מבטא זר ובלט. גם הפליטים מגרמניה ומאוסטריה לא זכו לקבלת פנים חמה במיוחד. הושמעה טענה כי מחמת החשש להעצים מתחים אנטישמיים ומתוך רצון להוכיח כי הם בראש ובראשונה אזרחי צרפּת הם העדיפו לסייע לפּליטים מבחינה כספית על מנת שיעזבו את צרפּת ויחפשו מקלט במקום אחר. דיון בנושא ראה: Caron 1999, 94-116.
- 21 במקור: "אַנטשולדיקן זי מיר, פֿרויליין, איך בין פֿון ראַטשילד־קאַמיטעט צו העלפֿן די אומגילקלעכע היימלאָוע. קענען זי מיר פֿילייכט געבען עטלעכע אויסקונפֿטע איבער דער בערלינער פֿרוי, וואָס אויבן אויפֿן דריטן? - האָט זי גערעדט מיט אַן איבער־געטריבענער העפֿלעכקייט.
- זי איז אַרפֿן אין צימער, פֿאַרמאַכנדיק הינטער זיך די טיר מיט איידעלע באַוועגונגען פֿון אירע ווייס־באַהענטשטע פֿינגער. זי האָט זיך אַרומגעקוקט: אין צימער איז די לופֿט געווען

- א זייערלעכע. |...| די איידעלע פֿרוי האָט שוין באַדויערט פֿאַר וואָס זי איז איבער-
געטראָטן די שוועל" (שריפֿטן, 54).
- 22 במקור: "די גנעדיקע דאַמע פֿון ראַטשילד" קאָמיטעט צו העלפֿן די ייִדיש-דייטשע
פֿליכלינגע" (שם, 69).
- 23 במקור: "זייע הערן פֿון קאָמיטעט האָבן גרויסע קעשענעס מיט קליינע הענטעלעך - מיט
קינדער איז עפעס אַנדערש, זי פֿאַרשטייען, וואָס כ'מייז?" (שם, 87).
- 24 במקור: "מערץ איז שוין איבערגעשפרונגען אין זיין צווייטער העלפֿט און אַנגעיאָגט
דעם יונגן אַפֿריל. די זון האָט יעדן טאָג געוואַרעמט דעם דאָך און די קימענס פֿון
האַטעל מאַדערן. די פֿענצטער האָט מען שוין ביסלעכווייז געעפֿנט. מ'האַט געעפֿנט
פֿאַרייכטיקייט, ווי מ'וואַלט מורא געהאַט צו פֿאַרקילן די שטובן מיט דער פֿרישער לופֿט.
די אַינווויינער האָבן פֿלוצטאַלכן גענומען דרייען מיט די נעז:
- עפעס, פֿילט זיך אין שטוב...". (שם, 89).
- 25 שם, 72-77, 90.
- 26 במקור: "די זון איז שוין דעמאַלט געשטאַנען אין דעם הויכן בלויען אַפֿריל-הימל, פֿון
ערגעץ אַ פֿענצטער האָט זיך דערטראָגן דאָס פֿישטשען פֿון אַ פֿייגעלע אין אַ שטייג. אויפֿן
בלוואַר האָבן זיך שוין די ביימער צערעדט מיט זייער קנאַספֿן-לשון. בלומע איז געווען
אויפֿן וועג צום שפיטאַל" (שם, 90).
- 27 הסיפור מופיע גם בשם 'אָרום בעלוויל' (בסביבות בלוויל), בתוך: פֿאַריזער ציטשיריפֿט 5:
104-93.
- 28 במקור: "זי האָט ווידער גענומן גיין, זי האָט געוואַלט זיין וואָס ווײַטער, וואָס ווײַטער...".
'מרמל' (שריפֿטן, 111).

מראי מקום

- בוניס שמואל 2004: 'מילים צרפתייות בלשון היום-יום של מהגרי מזרח אירופה לצרפת בין
שתי מלחמות העולם'. הוליות 8, 328-315.
- דיאַמאַנט דוד 1946: 'ווי אזוי עס זענען אָפּגעפֿונען געוואָרן די מאָנוסקריפֿטן פֿון די
אומגעקומענע (ביבליאָגראַפֿישע נאָטיצן)', ב: יזכור בוך: צום אַנדענק פֿון 14 אומגעקומענע
פֿאַריזער ייִדישע שרייבער, י. ספּעראַ, ג. קעניג, מ. שולשטיין, ב. שלעווין (רעד.), פֿריז,
324-242.
- לעווינסקי מ. 1942: 'פֿראַנצייזישע ווערטער אינעם פֿאַריזער ייִדיש', ב: יידן אין פֿראַנקרײַך:
שטודיעס און מאַטעריאַלן. א. טשעריקאָווער (רעד.), כרך ב, ניו יורק, 193-204.
- לעקסיקאָן פֿון דער נײַער ייִדישער ליטעראַטור 1968: כרך ז, ניו יורק, 551-255.
- מאַניטש י. 1946: 'דער שאַפֿונגס-וועג פֿון יאָסל צוקער', יזכור בוך: צום אַנדענק פֿון 14
אומגעקומענע פֿאַריזער ייִדישע שרייבער, י. ספּעראַ, ג. קעניג, מ. שולשטיין, ב. שלעווין
(רעד.), פֿריז, 173-174.
- ספּעראַ י. 1946. 'יאָסל צוקער - דער מענטש און דער שרייבער' ב: יזכור בוך: צום אַנדענק
פֿון 14 אומגעקומענע פֿאַריזער ייִדישע שרייבער, י. ספּעראַ, ג. קעניג, מ. שולשטיין, ב.
שלעווין (רעד.), פֿריז, 167-172.
- צוקער יאָסל 1939: א פֿרעמד לעבן: דערציילונגען פֿון ייִדישן לעבן אין פֿאַריז, וואַרשא.
צוקער יאָסל 1954: 'אָרום בעלוויל', ב: פֿאַריזער ציטשיריפֿט 5, 104-93.
- צוקער יאָסל 1963: שריפֿטן, תל אביב.

- Appelbaum Didier 2002: *Les enfants de papier: les juifs de Pologne immigrés en France jusqu'en 1940 – l'accueil, l'intégration, les combats*, Paris.
- Caron Vicki 1999: *Uneasy Asylum: France and the Jewish Refugee Crisis, 1933-1942*, Stanford.
- Hyman Paula 1979: *From Dreyfus to Vichy: The Remaking of the Jewish Jewry 1906-1939*, New York.
- Klarsfeld Serge 1983: *Memorial to the Jews Deported from France 1942-1944: Documentation of the Deportation of the Victims of the Final Solution in France*, New York.
- Weinberg David H. 1974: *Les Juifs à Paris de 1933 à 1939*, Paris.